

Znęcanie się nad więźniem odmawiającym podporządkowania się poleceniom i użycie wobec niego w celi gazu pieprzowego

Tali przeciwko Estonii (wyrok – 13 lutego 2014r., Izba (Sekcja I), skarga nr 66393/10)

Andrei Tali odbywa karę dożywotniego więzienia za morderstwo. W tym czasie został również skazany za atak na funkcjonariuszy więziennych oraz innych więźniów. Twierdził, że funkcjonariusze znęcali się nad nim w lipcu 2009 r. z powodu odmowy podporządkowania się ich poleceniom. Kilku strażników użyło wobec niego nieproporcjonalnie dużej siły, aby zabrać go do celi dyscyplinarnej. W szczególności tak mocno ścisnęli mu kark, że utracił oddech i miał rzekomo złamane żebro.

Następnego dnia, kiedy Tali odmówił oddania strażnikom swojego materaca, jeden z nich bez uprzedzenia spryskał mu twarz gazem pieprzowym a następnie uderzył po plecach, rzekomo już po zakuciu go w kajdanki. Tali był następnie przez trzy i pół godziny przypięty pasami obezwładniającymi do łóżka. Lekarz więzienny stwierdził u niego liczne obrażenia, w tym krwiaki i krew w moczu.

W śledztwie karnym w związku z zarzutami Tali o nadużycie władzy przez strażników więziennych, funkcjonariusze potwierdzili, że jeden z nich użył wobec Taliego gaz pieprzowy i uderzył go pałką teleskopową w celu przełamania jego oporu. Władze nie potrafiły jednak ustalić z pewnością, czy Tali został uderzony pałką przed czy po założeniu mu kajdanek. W czerwcu 2010 r. śledczy umorzył postępowanie uznając, że siła użyta przez strażników była zgodna z prawem, bo Tali nie podporządkował się ich poleceniom i zachowywał się agresywnie. Postanowienie to zostało zatwierdzone przez sąd odwoławczy w październiku 2010 r. Administracja więzienna odmówiła zgody na wypłatę odszkodowania. W rezultacie odwołania sąd administracyjny orzekł początkowo na jego korzyść, ale w lutym 2011r. wyrok ten został ostatecznie uchylony przez Sąd Najwyższy.

W skardze do Trybunału Tali zarzucił w szczególności, że był poddany nieludzkiemu i poniżającemu traktowaniu sprzecznemu z art. 3 Konwencji.

Użycie kajdanek lub innych środków obezwładniających zwykle nie rodzi kwestii na tle art.3 Konwencji, jeśli zastosowane je w związku ze zgodnym z prawem pozbawieniem wolności i nie obejmowały użycia siły albo wystawienia na widok publiczny wykraczających poza to, co jest rozsądnie uważane za konieczne. W związku z tym, ważne jest uwzględnienie np. ryzyka ucieczki danej osoby albo spowodowania przez nią obrażeń lub szkody.

Trybunał zdaje sobie sprawę z potencjału przemocy istniejącego w instytucjach penitencjarnych oraz faktu, że nieposłuszeństwo więźniów może szybko doprowadzić do pogorszenia się sytuacji. Zgodził się, że użycie siły może być czasami konieczne, aby zapewnić bezpieczeństwo w więzieniu oraz utrzymać porządek lub zapobiec przestępstwom w zakładach karnych. Siła taka może być jednak użyta jedynie, gdy jest nieodzowna. Poza tym, nie może być nadmierna. Sięgnięcie po siłę fizyczną, która nie była ściśle konieczna ze względu na własne zachowanie więźnia, uderza w ludzką godność i zasadniczo stanowi naruszenie prawa zawartego w art.3 Konwencji.

Zarzuty złego traktowania muszą być wsparte odpowiednimi dowodami. Przy ich ocenie Trybunał ogólnie stosuje standard dowodowy "bez uzasadnionych wątpliwości". Mogą one również wynikać z współistnienia wystarczająco mocnych, jasnych i zgodnych ze sobą

wniosków i podobnych nieobalonych domniemań faktycznych. W przypadku stwierdzenia obrażeń, do jakich doszło w trakcie uwięzienia, jeśli zdarzenie znane jest w całości lub w dużej części wyłącznie władzom, jak w przypadku osób pozostających pod ich kontrolą w więzieniu, rodzą się mocne domniemania faktyczne. Można uznać, że ciężar dowodu spoczywa na władzach, które muszą przedstawić zadawalające i przekonujące wyjaśnienia.

Jeśli miało miejsce postępowanie krajowe, zadanie Trybunału nie polega na zastępowaniu własną oceną faktów dokonanej przez sądy krajowe, oraz – jako zasada ogólna – do nich należy ocena przedstawionych im dowodów. Trybunał nie jest związany ustaleniami sądów krajowych. W zwykłych okolicznościach wymagane są jednak przekonujące argumenty przemawiające za możliwością odejścia od dokonanych przez nie ustaleń faktycznych. W przypadku zarzutów na tle art.3 Konwencji wymagana jest szczególnie staranna kontrola ze strony Trybunału.

Trybunał jest w pełni świadomy trudności, z jakimi państwa mogą się stykać przy utrzymywaniu porządku i dyscypliny w instytucjach penitencjarnych. Ma to miejsce w szczególności w przypadkach niekontrolowanych zachowań niebezpiecznych więźniów, kiedy ważne jest znalezienie równowagi między prawami rozmaitych więźniów i bezpieczeństwem służby więziennej.

W tej sprawie Trybunał uwzględnił dowody przedstawione przez rząd związane z ryzykiem ze strony skarżącego (jego skazanie ma morderstwo, usiłowanie zabójstwa, ataki na służbę więzienną i innych więźniów, kary dyscyplinarne oraz jego charakterystykę zawartą w indywidualnych planach postępowania wobec niego). Trybunał zgodził się, że charakter skarżącego i jego wcześniejsze zachowanie były dla funkcjonariuszy powodem do niepokoju o swoje bezpieczeństwo i natychmiastowego działania w reakcji na objawy jego nieposłuszeństwa, gróźb pod ich adresem i agresji. Trybunał stwierdził również, że w dwóch odrębnych postępowaniach krajowych (karnym i administracyjnym) po dokładnym zbadaniu wydarzeń władze ustaliły, że skarżący zachowywał się agresywnie i w rezultacie było usprawiedliwione podjęcie rozmaitych działań w celu opanowania jego agresji.

Służba więzienna sięgnęła wobec skarżącego po kilka technik obezwładniających oraz specjalne wyposażenie. Tak więc, poza siłą fizyczną i kajdankami funkcjonariusze posłużyli się gazem pieprzowym i pałką teleskopową. Zdaniem Trybunału, obrażenia skarżącego, takie jak krwaki na ciele i krew w moczu wskazywały na znaczną siłę użytą wobec skarżącego. W związku z użyciem pałki teleskopowej Trybunał zauważył, że władze nie potrafiły ustalić z pewnością – mimo szczegółowego zbadania dowodów, w tym nagrań wideo z kamer bezpieczeństwa, zarówno w postępowaniu sądowym karnym jak i administracyjnym - czy skarżący został uderzony pałką przed czy po założeniu mu kajdanek. Trybunał odnotował, że nie ma większych niż władze krajowe możliwości dokładnego ustalenia okoliczności faktycznych związanych z użyciem pałki teleskopowej.

W kwestii uprawnionego charakteru użycia gazu pieprzowego przeciwko skarżącemu, Trybunał wskazał na troskę wyrażoną przez Europejski Komitet Zapobiegania Torturom (CPT) w związku z sięganiem po takie środki przez organy stosowania prawa. Według CPT gaz pieprzowy jest substancją potencjalnie niebezpieczną i nie należy go używać w zamkniętych pomieszczeniach; wyjątkowo – jeśli sytuacja tego wymaga – może być użyty na otwartych przestrzeniach, ale pod warunkiem istnienia wyraźnie określonych zabezpieczeń. Gazu pieprzowego nie można nigdy stosować wobec więźnia, którego zachowanie już wcześniej zostało objęte kontrolą. Gazu pieprzowego nie uważa się za broń chemiczną i

policja jest uprawniona do jego użycia, może on jednak wywoływać poważne negatywne skutki zdrowotne łącznie z krwawieniami wewnętrznymi. Ze względu na te potencjalnie poważne zagrożenia związane z użyciem gazu pieprzowego w pomieszczeniu zamkniętym z jednej strony oraz posiadane przez strażników alternatywne wyposażenie - z drugiej, w ocenie Trybunału okoliczności nie usprawiedliwiały jego użycia.

W niedawno zakończonej sprawie *Julin v. Estonia* (wyrok z 29 maja 2012r.). Trybunał miał już możliwość rozpatrzenia skargi związanej z przypięciem więźnia do łóżka z pasami obezwładniającymi. Oceniał w niej zarówno prawo krajowe dotyczące użycia takiego środka, praktykę na jego tle oraz zastosowanie go w okolicznościach tamtej sprawy. Trybunał zauważył, że wydarzenia prowadzące do zarzutu użycia pasów obezwładniających w okolicznościach sprawy *Julin* oraz te, do których doszło w przypadku *Taliego* miały miejsce mniej więcej w tym samym okresie i pod rządami tego samego prawa. W sprawie *Julin* Trybunał orzekł, że fakt, iż skarżący był przypięty nimi przez blisko dziewięć godzin oznaczał naruszenie art. 3 Konwencji.

Główny argument rządu w tej sprawie polegał na tym, że skarżący był przypięty w ten sposób przez trzy godziny i czterdzieści minut, innymi słowy znacznie krócej niż skarżący w sprawie *Julin*. Ponadto, rząd pokreślił, że w odróżnieniu od sprawy *Julin*, raport w tej sprawie wskazywał, że skarżący był w tym okresie agresywny. .

Trybunał uważał jednak, że czynniki te nie wystarczały, aby odróżnić tę sprawę od sprawy *Julin*. Okres, przez który skarżący był przypięty do łóżka z pasami obezwładniającymi był w tej sprawie krótszy a raport dotyczący użycia takiego łóżka określał skarżącego jako agresywnego, jego stan był oceniany co godzinę, był badany przez personel medyczny, Trybunał uważał jednak, że czynniki te nie oznaczały, że użycie łóżka z pasami obezwładniającymi było w okolicznościach tej sprawy usprawiedliwione. Trybunał zauważył, po fizycznej konfrontacji z funkcjonariuszami służby więziennej, zachowanie skarżącego zostało opisane jako „agresywne”. Trybunał potwierdził jednak, że środków obezwładniających nigdy nie należy stosować jako kary, ale raczej jako sposobu niedopuszczenia do samouszkodzenia lub poważnego zagrożenia dla innych lub bezpieczeństwa w więzieniu.

W tym przypadku w ocenie Trybunału rząd nie wykazał przekonująco, iż po zakończeniu konfrontacji z funkcjonariuszami policji skarżący – zamknięty w pojedynczej celi dyscyplinarnej – zagrażał samemu sobie lub innym w sposób usprawiedliwiający zastosowanie takiego środka. Ponadto, okres, przez który był przypięty pasami obezwładniającymi nie był w żadnym wypadku krótki i przedłużający się taki stan musiał być powodem cierpienia i fizycznego dyskomfortu.

Z tych względów oraz biorąc pod uwagę skumulowany skutek środków użytych wobec skarżącego 4 lipca 2009r., Trybunał orzekł, że skarżący został poddany nieludzkiemu i poniżającemu traktowaniu z naruszeniem art.3 Konwencji (jednogłośnie).

Estonia musi zapłacić skarżącemu 5 tys. euro jako zadośćuczynienie za krzywdę moralną oraz zwrócić mu koszty i wydatki.

Uwagi:

Wyrok wyraźnie adresowany do funkcjonariuszy więziennych i policji.

